

1. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

אמר ר"ל: בואו ונחזיק טובה לאבותינו, שאלמלא הן לא חטאו - אנו לא באנו לעולם, שנאמר: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וגו'...לא תימא אנו לא באנו לעולם, אלא כמי שלא באנו לעולם. למימרא, דאי לא חטאו לא הווי מייתי, והכתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות! על תנאי. ומי כתיבי קראי על תנאי? אין, דהכי אמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב: ויהי ערב ויהי בקר יום הששי? מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר: אם מקבלין ישראל את התורה - מוטב, ואם לאו - אחזיר אתכם לתוהו ובוהו. מיתבי: מי יתן והיה לבבם זה להם - לבטל מהם מלאך המות א"א שכבר נגזרה גזרה, הא לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן, שנאמר: למען ייטב להם ולבניהם עד עולם! הוא דאמר כי האי תנא; דתניא, רבי יוסי אומר: לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהן, שנאמר: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון. ורבי יוסי והכתיב: למען ייטב להם ולבניהם עד עולם, טובה הוא דהויא, הא מיתה איכא! (רבי יוסי) אמר לך: כיון דליכא מיתה, אין לך טובה גדולה מזו. ות"ק נמי הכתיב: אכן כאדם תמותון! מאי מיתה? עניות, דאמר מר: ארבעה חשובים כמתים, אלו הן: עני, סומא, ומצורע, ומי שאין לו בנים. עני, דכתיב: כי מתו כל האנשים, ומאן נינהו? דתן ואבירם, ומי מתו? מיהו הווי אלא שירדו מנכסיהם; סומא, דכתיב: במחשכים הושיבני כמתי עולם; מצורע, דכתיב: אל נא תהי כמת; ומי שאין לו בנים, דכתיב: הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.

2. תוספות מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

אלא שירדו מנכסיהם - דליכא למימר סומים היו דהא כתיב בעדת קרח (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר ומצורעים נמי לא הווי דהא בעדה בתוך המחנה היו יושבין וכ"ת דמתן תורה נתרפאו דהא אותן שנתרפאו כבר חזרו למומן במעשה העגל ושלא היו להם בנים ליכא למימר דבשביל כך לא היו פחות קרובים למלכות להלשינו כבתחלה ו"מ דמשמע ליה שירדו מנכסיהם דמחמת כן אין להן כח עוד להזיק אבל כל הנך היו יכולין להזיקו ע"י ממונם ופשטיה דקרא מיירי בפרעה וימת מלך מצרים.

3. מהרש"א חידושי אגדות מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות כו' ד' חשובים כמתים אלו כו'. משמע ליה זו המיתה עניות ולא כל אינך דחשיב ליה נמי כמיתה דהכי משמע קרא אכן כאדם הראשון שחטא ונגזר עליו מדת עניות כדכתיב ארוה האדמה וגו' ואכלת עשב השדה בזעת אפיק וגו' כן אתם חבלתם מעשיכם נגזר עליכם עניות בוהו לאכול היפך שא"ל למען ייטב וגו' וד' חשובים כמתים מפורש במסכת נדרים

4. תוספות מסכת נדרים דף סד עמוד ב

ארבעה חשובים כמתים - ונפקא מיניה למבעי עלייהו רחמי.

5. הרב אביהוד שורץ <https://www.etzion.org.il/he/נדרים-דף-סד-ארבעה-חשובים-כמת>

הארבעה הנמנים בברייתא סובלים ללא ספק ייסורים קשים מאוד, ועל כן ניתן לומר שחיהם - כמוות חשובים. עוד ניתן לומר, כי ארבע הצרות המתוארות כאן מבטאות, למעשה, ריחוק וניתוק מבורא עולם: הצרעת והעיוורון הם עונש; בעוד שעוני וחסרון בנים הוא ביטוי להסתר פנים, ולמניעת ירידת השפע. בפסיקתא (פרשת אמור) ובמדרשים נוספים למדנו: "כל זמן שהאדם בחיים יש בטחון לחזור בתשובה, ומשמת אין לו דרך לעשות תשובה ומעשים טובים שנאמר (שם פח) במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ואומר (שם קטו) לא המתים יהללו יה. אם כן, הריחוק מריבונו של עולם, וההתנתקות ממקור החיים, הרי היא שקולה כמוות. אך עם זאת, דומני שניתן לעמוד על קשר הדוק יותר בין ארבעת הנזכרים בברייתא, אלא שלשם כך יש להסיט את נקודת המבט מן הרובד שבין אדם למקום אל הרובד שבין אדם לחבירו. אם נתבונן, נמצא שארבעת הנזכרים בברייתא מבטאים למעשה בדידות חברתית: 1. העני - בתפיסה המוצגת בסוגייתינו, עני הוא אדם חסר השפעה. שונאיו של משה היו בעלי השפעה רבה, בזכות הונו הפרטי. משעה שירדו מנכסיהם, שוב לא יכלו להרע למשה. אם כן, בדידותו החברתית של העני מובילה לכך שאין שומעים לו. 2. המצורע נדרש לשבת זמן רב "בדד" מחוץ למחנה, ו"טמא טמא יקרא". הבדידות היא מן המאפיינים המרכזיים של המצורע, החשוב כמת. 3. הסומא יושב במחשכים, מבלי יכולת לתקשר עם סביבתו. אף אם ייכנסו חבריו לבקרו, קיים החשש שהוא כלל לא יבחין בהם. כך קורה, שהסומא מוכנס בתוך עצמו באופן קבוע, מבלי יכולת להיפתח אל הסביבה. 4. ההוכחה לכך שמי שאין לו בנים חשוב כמת היא מרחל, שבאה בתלונות ליעקב. הפרשייה שם מלמדת, שחלק מרכזי בתסכול של רחל אימנו נבע מן העובדה שללא אחותה נולדו בנים רבים. גם כאן, פירשה רחל (וכך דרשו חז"ל גם במדרש), שחיסרון הבנים יוביל אותה גם לפירוד מאישה האהוב. הם אמנם דבקו זה בזו במשך שנים, אך עם היותה אישה בלא בנים, היא חשה שדרכיהם נפרדות, והיא נותרת בודדה. מדברים אלה אנו למדים עד כמה חשובה הרעות לאדם! הרי בכל הנוגע לזיקה שבין אדם למקום, אף אחד מבין ארבעת הנ"ל אינו נופל מאדם רגיל ונורמאלי: מצורע, סומא, עני ומי שאין לו בנים - נדרשים כולם לשפוך שיח לפני בורא עולם, ולבקש רחמים, שהרי "לא המתים יהללו י-ה", ואילו הם עיין אינם יורדי דומה. אלא, שדווקא כאן טמונה הסכנה. אדם סובל המתמסר לתפילותיו ולשיחו עם הקב"ה, עלול ללכת ולהתרחק עוד יותר מן החברה שסביבו. הוא ייתפס כ"קדוש מעונה", ויתרכז רק בתפילות ובתחנונים. בדידותו תתעצם אף יותר! לכן, מגדירה התורה את רביעיית "החשובים כמת" כדי לעורר אותנו לקחת אחריות גם על הנחשלים בחברה, על הדחויים חברתית, ולמצוא להם את המקום החברתי המתאים להם. חיים בלא הקב"ה, מקור החיים, אינם חיים; אך בה בעת חיים בלא חברה, בלי חיבור של עולמות הקודש אל ההווה החברתית האנושית, אף הם אינם חיים.

6. דף על הדף נדרים דף סד עמוד ב

ב"דף על הדף" למס' פסחים (לט ע"א) הבאנו שיהודי עשיר בא אל הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א ואמר לו שהוא מעוניין לתרום חמישית מנכסיו לטיפול בחולים, האם כדאי לתרום למחלקת פוריות בבית חולים או למחלקת עינים, דהלא על שניהם גם על עיורים וגם על עירינים נאמר שהם חשובים כמתים.

העביר הרב הנ"ל את השאלה לגיסו הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, והשיב שמחלקת עינים עדיף, דהלא הראשונים אומרים שכאשר המשנה מונה שם בפסחים כמה סוגי מרור אז הראשון ראשון קודם, א"כ גם כאן הגמרא מונה ארבעה אנשים החשובים כמת, עני, מצורע, סומא ומי שאין לו בנים, א"כ הרי סומא נחשב כמת יותר מאשר מי שאין לו בנים, וא"כ לתת למחלקת עינים זה יותר עדיף, עיין שם. והעיר ע"ז הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דיש לומר דאין להביא רא"י מפסחים, דהלא בעבודה זרה (ה ע"א) גם איתא בגמרא את הארבעה החשובים כמתים, ושם איתא הסדר עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים, ואם נאמר שחז"ל אמרו סדר הארבעה בסדר זה דוקא כדי שנדע דהראשון ראשון קודם, א"כ איך כאן אמרו מצורע קודם סומא ובע"ז סומא קודם מצורע, אלא ודאי דלא דייקו בסדר הדבר, ואדרבא פעם כתבו כך ופעם כך כדי שנדע שהכל שוה כאחד.

וגם אם נאמר דבאמת מצורע וסומא שקולין כאחד, אבל מי שאין לו בנים הנמנה אחרון בשני המקומות ודאי הוא יותר פחות מסומא, עדיין יש לדחות ולומר דבשלמא כשיש לנו כמה דברים שכל דבר הוא תיבה אחת, שפיר ל"ל שכשחז"ל נקטו בסדר זה ולא בסדר אחר הי' בדוקא כדי שנדע שהראשון ראשון קודם, אבל כאן שיש לנו ג' דברים שכל אחד מהם הוא תיבה אחת "עני, סומא, מצורע" והדבר הרביעי הוא דבר של כמה תיבות "מי שאין לו בנים", ודאי הדרך הוא לומר את הדבר הארוך יותר כדבר אחרון, ולא מחמת שאינו חשוב כמו הדברים הקודמים, אלא משום רהיטות הלשון, וא"כ אין להוכיח מזה שמנו חז"ל למי שאין לו בנים בסוף, שהוא מפני שחשיבותו פחותה מהקודמים.

7. ר' אשר וייס

ו' הגרש"ק בחכמת שלמה אר"ח (סי' שכ"ח סעיף מ"ו) כתב לחדש דמותר לחלל שבת כדי להציל מאור עיניו של אדם אף במלאכה דאורייתא, משום דס"ל לר' יהודה דסומא פטור מן המצוות אף דהלכה כחכמים דחייב בכל מצוות התורה, מ"מ הרבינו ירוחם פסק דהלכה דפטור מכל המצוות ואף שזה נגד דעת רוב הפוסקים בפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, וכיון דלשיטתו סומא פטור ממצוות, אמרינן חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ע"ש.

אמנם יש לתמוה על דבריו במש"כ דכיון דיש מי שפוסק כר"י אין הולכין בפקד"נ אחר הרוב, דמה ענין זה אצל זה והלא כיון שנפסקה הלכה כחכמים חייב בכל המצוות ולא שייך כלל זה דאין הולכין בפקד"נ אחר הרוב ברוב דעות במחלוקת הפוסקים וז"פ. ועוד דאף אם יהא פטור הלא פשוט דרק בסכנת חיים והצלת נפשות ניתנה הלכה דאין הולכין אחר הרוב ולא בהצלה רוחנית, ועוד דסומא חייב בכל הל"ת שבתורה ופטור רק ממ"ע כמ"ש התוס' בכ"מ בש"ס (ומש"כ הגרש"ק דחייב לחלל את השבת בשביל מצות ת"ת דת"ת כנגד כולם תמוה כמובן למעיין), אך ביותר תמה אני, הלא סומא יכול לקיים את כל המצוות כאינו מצווה ועושה ומקבל שכר מצוה, ומה"ת לחלל שבת בשביל יתרת המעלה של מצווה ועושה והלא מעיקרא סבר ר' יוסף גדול מי שאינו מצווה ועושה, סוף דבר דברי החכ"ש תמוהים ובודאי שאינם להלכה.

8. גור אריה

שחשוב כמת. ונראה הטעם כי החיים אין להם הפסק כמו "באר מים חיים" (שיה"ש ד, טו), שנקרא "באר מים חיים" מפני כי המקור הזה תמיד נובע, והמיתה היא העדר הדבר והפסקו. ולפיכך מי שאין לו בנים - שיש הפסק לתולדתו - נקרא מת, ולא נקרא חיים אלא מי שהוא כמו באר שנקרא חיים, שתמיד הולך ונובע, וכן מי שיש לו תולדות פרה ורבה ויש לו מקור נובע - בזה נקרא חיים, אבל מי שיש לו הפסק הוא כמו מת.

9. שר"ת שרידי אש חלק ב סימן צג

השתלת עור עינו של מת באדם עור בכדי לרפאותו

...בעצם השאלה אם מותר להרכיב עור של עין על עור של אדם עיור בכדי לרפאותו - כבר דנו בזה בירחון "קול תורה" המופיע בירושלים [עמוד תרז] וכן ב"הפרדס", והחוברות אינן מצויות עכשיו בידי ורק זכורני כי הגאון מהרא"י אונטרמן, רב ראשי בתל אביב, העלה להתיר, וכפי הרשום בזכורני נגע בכל המקומות שהזכיר כת"ר במכתבו, מטעם פקוח נפש, מטעם עור המת - להרבה ראשונים אינו אסור בהנאה מהתורה, וטעם שלישי - כי בשר המת אסור רק כל זמן שהוא מת, אבל כשהוא מתחבר עם גוף חי והחיות מתפשטת עליו פקע האיסור לפי שכבר אינו בשר מת.

ועל כולם יש פירכא. פקוח נפש הוא רק במקום שיש סכנה לכל הגוף, כמו עין שמרדה, בעבודה זרה כ"ח, ב, דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו, אבל לא באדם בריא שהוא סומא ורוצים להשיב לו כח ראייתו, על זה לא שייך לומר שורייני דעינא וכו'. אמנם בתוס' בבא מציעא ק"ד, ב ד"ה אמר כתבו, שאליהו החי' בנה של האלמנה משום פקוח נפש. ברם, התם שאני, שע"כ נעשה חי, משא"כ בעין, שכל היתרו הוא משום סכנה, ובסומא ל"ש סכנה, שהרי כמה סומים חיים הרבה שנים. ואף שאמרו: סומא חשוב כמת, הרי אמרו ג"כ שעני חשוב כמת ומי שאין לו בנים חשוב כמת, ואין לזה שייכות לענין פקוח נפש....

10. שר"ת יביע אומר חלק ח - חושן משפט סימן יא

(ב) ותבט עיני להרה"ג ר' עובדיה הדאיה בשר"ת ישכיל עבדי ח"ו (חיר"ד סי' כו אות ו), בדין ישראל שכהו עיניו, והוא זקוק להשתלת קרום עין של מת, כדי להחזיר לו מאור עיניו, והרופאים המומחים לכך עומדים להשתיל לו קרום עין של מת גוי, וכתב, שאע"פ שאמרו חז"ל סומא חשוב כמת (נדרים סד ב), ועל ידי השתלה חוזר לחיים, לאחר שהוחזר לו מאור עיניו, מכל מקום גדול הפסדו יותר משכרו, שמכיון שראיית הגוי בעוה"ז היא כולה של הסטרא אחרא, גנוב וגזול ורצוח ונאוף וכל מיני תועבות שבעולם, הרי ממילא ישפיע הדבר על היהודי הזה שהשתלה לו עינו של הנכרי, לרדוף אחר כל התועבות הרעות, ונמצא שמאבד עולמו על ידי כך, ומוטב לו שיהיה סומא כל ימיו בעוה"ז, ויאיר לו בעוה"ב. ועוד שכל אחד מירשאל כלול מנשמת כל ישראל, ובה שהכניסו לו מעינו של גוף טמא של גוי, הרי הוא גורם נזק לכל הנשמות הכלולות בגופו. ואולי לא יקום בתחיית המתים, מפני התערובת שעירב בגופו. ולכן האיש הירא לנפשו אל יעשה שקר בנפשו להשתיל לעינו קרום עין של גוי, והרי הוא כחובל בנפשו, ודמו בראשו. ע"כ. והפריז מאד על המדה בדברים אלו, ומה מאד הרחיק לכת באמרו שאולי לא יקום בתחיית המתים ח"ו, ואין דבריו אלא דרך השערה ואומדנא בעלמא, בחושבו שכן צריך להיות ע"פ הסוד, ובאמת שאין יסוד כלל לדברים אלו. צא ולמד מ"ש מרן החיד"א בשר"ת חיים שאל ח"ב (סוף סי' י), שאע"פ שהגאון המקובל הרמ"ז גדול כבודו, עטרה בראש כל אדם, מ"מ אין לנהוג כן, כי לדעתי מה שלא גילה לנו רבינו האר"י ע"פ הסוד מאשר למד מפי אליהו הנביא זכור לטוב, באלו אמרו שלא לסמוך. ע"ש. (וע' בשר"ת יביע אומר ח"ב ח"א ח"א סי' כה אות יב). ואף אנו נאמר שמאחר שכל דברי הישכיל עבדי הנ"ל אין להם יסוד ברור בדברי האר"י, אין לחוש לדבריו כלל, כי אין אנו אחראים לסודות שלא גילה רבינו האר"י כלל. ולכן כיון שהשתלה זו נעשית כדי שיוכל לקיים כל המצוות בעינא פקחא, ותלמוד תורה כנגד כולם, ואפילו אם יש מי שיקרא לפניו, לא דמי תא חזי לתא שמע, ורחמנא ליבא בעי, הילכך מותר לקבל השתלת קרום העין מעינו של גוי, ומצוה נמי איכא. ואין להשיג כלל בדברי הישכיל עבדי הנ"ל. ובפרט שכתב שם לאסור ע"פ הסוד לעשות השתלה גם מקרום עין של ישראל, ושבוזה יגרום צער גדול למת ישראל שניטל ממנו קרום העין והשתלה בישראל אחר, ושיש חשש שלא יקום בתחיית המתים, נמצא שהוא נועל כל דרכי היתר לאיש הזקוק להשתלת קרום העין, וכל הדרכים בחזקת סכנה. והנה כבר הארכתי בשר"ת יביע אומר ח"ג (חיר"ד סי' כא וכב וכג) בדין השתלת קרום עין ממת ישראל, והעלתי להתיר בזה לסומא

בשתי עיניו, בשעת הדחק גדול, מטעם ספק ספיקא שמא הלכה כמ"ד דהנאה מן המת שלא כדרך הנאתן מותר, ושמא לא חשיב הנאה מן "המת", כיון שנזרקה בהם חיות וחזר לו מאור עיניו.

11. שו"ת יביע אומר חלק ג - יורה דעה סימן כג

אכן כל זה במחלת עינים שצפויה סכנה על ידה, וכדאמרי' בע"ז באמתיה דמר שמואל פקע עינא ומתה. (כן גורס הרי"ף (פ' שמונה שרצים). והרמב"ן בתורת האדם (דף ו ע"ב). ע"ש.) אבל סומא אינו חשוב כמסוכן כלל.

12. שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן פד

ולא מיעיא כשיש סכנת עורון לשתי העינים שאזי יש מקום להתיר זה מכח גדר של פק"ג, וכדמצינו כיוצא בזה להגאון הגר"ש"ק ז"ל בחכמת שלמה באו"ח סי' שכ"ח סעיף מ"ו שצידד להתיר בסכנת עורון אפילו לחלל שבת עבור זה בהיות דאחרת יהי' סומא לגמרי ויפטור מכל המצוות ויתבטל מתלמוד תורה וכו' כדיעו"ש, אלא אפילו היכא שהסכנה היא על עורון של עין אחת בלבד ג"כ יש מקום להתיר, וכדמצינו להש"ך ביו"ד סי' קנ"ז סק"ג, והפרי מגדים באו"ח סי' שכ"ח במ"ז סק"ז, דקסברי רבנן דבסכנת אבר מותר שפיר לעבור על לא תעשה של תורה כדי להציל את האבר, ושרק בשבת החמורה אין מחללין באיסור דאורייתא משום סכנת אבר כדיעו"ש [וזה דלא כדברי החכמת שלמה שם שמשוה בזה שאר איסורים לחלל שבת ע"ש]. וכשאין כל סכנת עורון אין להתיר את ההשתלה בהיכא שברור שהוא ממת ישראל וכנ"ל באות א' בשם שו"ת אבן שוהם.

13. ספר חרדים מצוות התלויות בארץ ישראל פרק ד

דרך ארץ כסא לתורה עני חשוב כמת לכן ישמח כי המיתה מכפרת על כל העונות וכן מי שחרפוהו וגדפוהו הרבה דאזיל סומקא ואתי חיורא ושתק ישמח ישתחוה ומודה כי כאלו נהרג מוחלין לו ויתודה כי כל המומתין מתודין סי' לדבר כל המתבייש מוחלין לו על כל עונותיו.

14. מתיבתא

האם לכו"ע עני ועוזר חשובין כמת

ש"ס. הגמרא בברכות (ס:) מביאה את דעת רבי יוחנן שנגעים ובנים אינם יסורים של אהבה, ולא ביאר רבי יוחנן מדוע אמר כן, ובפרשת מרדכי (על הסין יעקב) כתב לבאר טעמו, שהנה תניא בכרייתא בסוגיין שמצורע ומי שאין לו בנים חשוב כמת, וזה ודאי שהי' לא היה נותן לצדיקים הקרויים במיתתן חיים (גמ"ט יט:) להיקרות בחייהם מתים, ולכן ~~הוא מצורע ואין לו בנים בהכרח שהוא לא צדיק ויסוריו אינם של אהבה~~. וכתב שם עוד שלפ"ז יצא שגם מי שמצטער בעניות או בסמיות העין לא נחשבים הם לו ליסורים של אהבה, וא"כ קשה שהיה לר"י למנות גם את עני וסומא בכלל יסורים שאינם של אהבה, ותיירץ שם שאפשר שר"י חולקם וס"ל שעני וסומא אינם נקראים מתים.

ותניא ארבעה חשובין ~~המת~~ עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים

ואולם בא פרסום תחיה זו בזה השבת הקדוש. לפי שכבר למדנו ז"ל ד' חשובים כמתים סומא עני מצורע ומי שאין לו בנים, וכאשר נתבונן נמצא כי ארבעתם כלם נקבצו באו לאשר הוא להוט אחר בולמוס תאות המשגל ורועה זונות. כי כהו עיניו והוכו בסגורים וחשכו האורות בהביטו אל אשה אשר תעוררהו, כאשר הוא מפורסם נקראו החשקים עורים. והוא עני, אם כי בודאי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואת כל הון ביתו יתן ויפסיד כל ממונו אחריה וישאר חוזר על הפתחים. והוא מצורע, כי 'נאוף אשה חסר לב' (משלי ו לב) וסמ"ך ליה 'נגע וקלון ימצא' (שם לג), כאשר הורה הנסיון היותו מתמלא מחלי צרעת ברבים מכאובים וחלאים רעים ונאמנים. וגם הוא בלי בנים, כי 'יכרת ה' לאשר יעשנה ער ועונה' וגו', כדברי מלאכי ע"ה בנבואתו (ב יב). ואף הבנים שיש לו אינם בנים אמתיים כיון שלא הולידם לשמם.

(בינה לעיתים ח"א דרוש לשבת חזון המועד של פסח)

15. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ה עמוד א

מאי מיתה? עניות, דאמר מר: ארבעה חשובים כמתים, אלו הן: עני, סומא, ומצורע, ומי שאין לו בנים. עני, דכתיב: כי מתו כל האנשים, ומאן נינהו? דתן ואבירם, ומי מתו? מיהו הו אלא שירדו מנכסיהם; סומא, דכתיב: במחשכים הושיבני כמתי עולם; מצורע, דכתיב: אל נא תהי כמת; ומי שאין לו בנים, דכתיב: הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי.

16. שו"ת שרידי אש חלק ב סימן צג

השתלת עור עינו של מת באדם עור בכדי לרפאותו

...בעצם השאלה אם מותר להרכיב עור של עין מת על עור של אדם עיור בכדי לרפאותו - כבר דנו בזה בירחון "קול תורה" המופיע בירושלים [עמוד תרז] וכן ב"הפרדס", והחוברות אינן מצויות עכשיו בידי ורק זכורני כי הגאון מהרא"י אונטערמן, רב ראשי בתל אביב, העלה להתיר, וכפי הרשום בזכורני נגע בכל המקומות שהזכיר כת"ר במכתבו, מטעם פקוח נפש, מטעם עור המת - להרבה ראשונים אינו אסור בהנאה מהתורה, וטעם שלישי - כי בשר המת אסור רק כל זמן שהוא מת, אבל כשהוא מתחבר עם גוף חי והחיות מתפשטת עליו פקע האיסור לפי שכבר אינו בשר מת.

מדוע חשובין כמת

כתב העיני יצחקי שארבעה אלו מוכרלים מחבריהם, ומי שאין לו חברים חשוב כמת וכמו שהגמרא (מעניי טז.) מספרת אצל חוני המעגל שאמר או חברותא או מיתותא, ולכן עני חשוב כמת כמו שכתוב (משלי טו ז) 'כל אחי רש שנאהו', וכן אמרו (שם טז ז) 'ידל מרעהו יפרד', ובמצורע כתוב (ויקרא י טו) 'בדד ישב מחוץ למחנה', וסומא אין לו הנאה מחביריו הוואיל ואינו רואה אותם, ומי שאין לו בנים גם מבוזה הוא בעיני אנשים וכמו שאמרו חז"ל (מנחם חטלים טז ד"ה וילא) 'זאת אסירי לא בוח', אלו העקרות שהן אסורות בכתיבהם.

ועל כולם יש פירכא. פקוח נפש הוא רק במקום שיש סכנה לכל הגוף, כמו עין שמרדה, בעבודה זרה כ"ח, ב, דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו, אבל לא באדם בריא שהוא סומא ורוצים להשיב לו כח ראייתו, על זה לא שייך לומר שורייני דעינא וכו'. אמנם בתוסי' בבא מציעא ק"ד, ב ד"ה אמר כתבו, שאליהו החי' בנה של האלמנה משום פקוח נפש. ברם, התם שאני, שעיי"כ נעשה חי, משא"כ בעין, שכל היתרו הוא משום סכנה, ובסומא ל"ש סכנה, שהרי כמה סומים חיים הרבה שנים. ואף שאמרו: סומא חשוב כמת, הרי אמרו ג"כ שעני חשוב כמת ומי שאין לו בנים חשוב כמת, ואין לזה שייכות לענין פקוח נפש....

17. שו"ת משנה הלכות חלק טז סימן לז

ובהתבונני בדברי הירושלמי חזיתי לקדוש אחד מדבר בספי' פענח רזא פי' בהעלותך עה"פ אל נא תהי כמת שלא תהי' כולד היוצא מחוסר אבר ובעי"מ מרחם אמו והכל מבקשים עליו רחמים שימות, והנה נראה דבר חדש דולד שנוולד מחוסר אבר ובעי"מ מותר להתפלל עליו שימות ואדרבה חשבו בלשון מבקש עליו רחמים שימות כלומר שזה ענין של רחמים שימות ולפי"ז מובן נמי הא דרב אדא בר אהבה והוא פלא, עכ"פ מצינו שני מאורי אור שמותר להתפלל על בעלי מומים כה"ג שימותו ובמקום אחר הארכתני על ממזר אי מותר להתפלל עליו שימות, ובשי"ע יו"ד מבואר שאין להתפלל עליו שיחי' בברית מילה התפילה של קיים את הילד הזה אבל להתפלל שימות לא מצינו מפורש לפענ"ד וצ"ע, והגם שלמוד מדברים אלו דבר חדש לכאורה דמותר להתפלל על בעי"מ ומחוסר אבר שנוולד שימות ואפי"ו אביו עד שהתענה עליו שימות, ומי"מ פשוט שמי נוגע בו ומת חייב עליו מיתה אם לא שהוא מחוסר אבר שנעשה עי"ז טרפה דאז פטור על הריגתו בידי אדם כדין כל הורג את הטרפה שפטור בידי אדם (עיין סנהדרין ע"ח ע"א ורמב"ם פ"ד מה' רוצח ה"ז) וחייב בדיני שמים.

18. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קיט עמוד א

א"ר יוחנן: כל הגוזל את חברו שוה פרוטה - כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר: כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, ואומר: ואכל קצירך ולחמך... בניך ובנותיך, ואומר: מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם, ואומר: אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים. מאי ואומר וכי"ת, נפש ידידה, אבל נפש בניו ובנותיו לא, ת"ש: בשר בניו ובנותיו; וכי"ת, הני מילי היכא דלא יהיב דמי, אבל היכא דיהיב דמי לא, ת"ש: מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי [בארצם] [בארצם]; וכי"ת, ה"מ היכא דקעביד בידים, אבל גרמא לא, ת"ש: אל שאול ואל בית הדמים [על] אשר המית את הגבעונים, וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להן מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

19. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלד

סעיף כה: א"י שבה לכבות אין צריך למחות בידו, אבל קטן שבה לכבות צריך למחות בידו.
סעיף נו: יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד; אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אף על פי שודאי יתקננה כשיבא. הגה: וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ומי"מ הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות; אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של כותי, וכן נוהגין (תרומת הדשן סימן נ"ח והגהות אשרי פרק מי שהוציאוהו בשם א"י); ודוקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל (ממון), ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה; ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים לצדקה (פסקי מהרא"י סימן ט' ס"ו). ועיין בטור י"ד מהלכות נדה סימן קפ"ה.

20. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טא עמוד ב

ואהבת את ה' אלהיך. תניא, רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? ואם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך? רבי עקיבא אומר: בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך.

21. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף כה עמוד א

אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן: בכל מתרפאין, חוץ מעצי אשירה. היכי דמי? אי נימא דאיכא סכנה - אפילו עצי אשירה נמי! ואי דליכא סכנה - אפילו כל איסורין שבתורה נמי לא! - לעולם דאיכא סכנה, ואפילו הכי - עצי אשירה לא. דתניא, רבי אליעזר אומר: אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך? אלא לומר לך: אם יש אדם שגופו חביב עליו מממונו - לכך נאמר בכל נפשך, ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו - לכך נאמר בכל מאדך.

22. חיי אדם חלק א כלל כא

ומכל מקום אפילו בצנעה ואפילו להנאת עצמו, חייב אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו דאורייתא, וזהו "ובכל מאדך", בכל ממונך. אבל לקיים מצות עשה אינו מחוייב לפזר רק חומש נכסיו.

23. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נ עמוד א

א"ר אילעא: באושא התקינן, המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש. תניא נמי הכי: המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות; ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חברו, ומנו? רבי ישבב, ואמרי לה רבי ישבב, ולא הניחו חברו, ומנו? רבי עקיבא. אמר רב נחמן, ואיתימא רב אחא בר יעקב: מאי קרא? וכל אשר נתת לי עשר אעשרנו לך. והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא? אמר רב אשי: אעשרנו לבתרא כי קמא

24. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ט עמוד א-ב

א"ר זירא אמר רב הונא: במצוה - עד שליש. מאי שליש? אילימא שליש ביתו, אלא מעתה, אי איתרמי ליה תלתא מצותא, ליתיב לכוליה ביתא? אלא אמר ר' זירא: בהידור מצוה - עד שליש במצוה. בעי רב אשי: שליש מלגיו או שליש מלבר? תיקו. במערבא אמרי משמיה דרבי זירא: עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא.

25. מרומי שדה מסכת בבא קמא דף ט עמוד ב

אילימא שליש ביתו אלא מעתה כו'. והטעם שא"צ ליתן בשביל מצוה, נראה משום דכלל הוא דכבוד הבריות דוחה בשב ואל תעשה, משא"כ ל"ת בידים. ומזה תדין לכל מילי דאי' בברכות דף י"ט ב' לענין כבוד הבריות:

26. שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנו

אם קנה אתרוג שראוי לצאת בו בצמצום, כגון שהוא כביצה מצומצמת, ואח"כ מצא גדול ממנו, מצוה להוסיף עד שליש מלגיו בדמי הראשון, כדי להחליפו ביותר נאה. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחבירו, יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו בדמי חבירו. הגה: ומי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, אי"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפילו מצוה עוברת (הרא"ש ורבינו ירוחם נ"י ח"ב); ודוקא מצות עשה, אבל לא תעשה יתן כל ממונו קודם שיעבור (הרשב"א וראב"ד) (ועיין לקמן סוף סימן תרנ"ח בהג"ה).

27. שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קנז סעיף א

כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג. הגה: ואם יוכל להציל עצמו בכל אשר לו, צריך ליתן הכל ולא יעבור לא תעשה.

28. פתחי תשובה יורה דעה סימן קנז ס"ק ד

(ד) ל"ת - עבה"ט מ"ש אבל מ"ע כ"ו ועיין בספר משנת חכמים שם שנסתפק גם לענין זה אי דוקא בכה"ג שבא האנס לבטל אותו ממ"ע והוא רוצה בקיומו וליתן לו ממון רב הוא דאי"צ לבזבז כל ממונו אבל אם בא האנס ליטול ממנו ממון רב אף כל הונו חלילה לו לומר שיבטל מ"ע בכדי שלא להזיק לו או דלמא ל"ש ושוב הביא ראייה דאף בכה"ג שבאים עליו בעסק ממון יכול לעבור אמ"ע בכדי שלא יהיה לו היזק ממון רב ע"ש. ועיין בסוף ספר תיבת גומא חקירה ד' שכתב דב"ת שאין בו מעשה כמו להניח חמץ שלא יבער וכדומה י"ל דאין מחויב לבזבז ממונו ע"ש וכן כתב בספרי פמ"ג על או"ח ס"י תרנ"ו וכן כתב בתשובת חות יאיר סו"ס קל"ט לענין לאו דלא תלין אביאנו אי"ה לקמן סימן שני"ח סק"ח (ועיין בט"ז לקמן סימן רל"ב ס"ק י"ז ודו"ק) ועיין בס' חומת ירושלים ס"ס קצ"ו שכי' דנראה לו חילוק שבין עשה לל"ת לענין חיוב בזבז ממונו הוא דקום עשה הרבה ימנע ממנו בסבת עניותו לכן התירו שלא יקיים פ"א על דרך שארז"ל חלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה אבל שיעבור ל"ת משום ממון אין סברא דמשום עוני ודאי אין הכרח לעבור ל"ת ומניעת עשיות הרבה ימצאו בסבת עוני עכ"ד. לפי זה יש לומר דאין חילוק...

29. שולחן ערוך יורה דעה הלכות נדרים סימן רלב סעיף יב

נדרי אונסין כיצד, הדירו חבירו שיאכל אצלו, וחלה או שחלה בנו או שעכבו נהר, הרי אלו נדרי אונסין. הגה: ואם אירע לו אונס והיה אפשר לסלקו על ידי ממון הרבה שיתן, מקרי אונס (ריב"ש ס"י קפ"ו/ת"ס).

30. חשוקי חמד בבא קמא דף קיט עמוד א

גויים המכריחים יהודי לגנוב מעותיו של העני האם יהרג ואל יעבור שאלה. יהודי עני אסף כסף לבתו הכלה והוא שמח וטוב לב שב"ה הצליח לאסוף קצת כסף על מנת לחתן את בתו, גוי אנס ראה את כספו, ומכריח ישראל, שיגנוב לו את הכסף, ואם לאו יהרגנו היגנוב ולא יהרג? תשובה. אם העני בעל לב חלוש יתכן שהיה מקום לומר שלא יגנוב, אלא יהרג ואל יטול, כי מסוגל לקבל התקף לב כשיראה שכל מה שעמל במשך שנה שלימה, ילך לטמיון. אלא שיש להשיב על כך דאין ספק מוציא מידי ודאי, כי אם לא יגנוב את הכסף, ודאי יהרג על ידי האנס, ואילו העני יתכן שימשיך לחיות, למרות שכספו ישדד. וגם אם ודאי ימות, צ"ע דיתכן שהישראל יהרג בידים ממש על ידי האנס, ואילו העני ימות מכח גרמא שהוא עצמו אשם בה, כי היה עליו להתחזק בהשי"ת ולא לקחת ללב ולא למות, אבל יתכן שאין הבדל וגם בגרמא נאמר יהרג ואל יעבור, וצ"ע.

והנה אמרינן בבבא קמא דף קיט ע"א כל הגוזל את חבירו פרוטה, כאילו נוטל נשמתו, ולא הוה אלא 'כאילו' ולא ממש נוטל נפשו, אולם יתכן שדברי הגמרא נאמרו באדם בריא, ולא בחולה לב. אולם כל זה יש לדון, כאשר הרופאים אומרים שהסיכון שימות מיד, מכח התקף לב, אבל אם יש חשש שבמשך הזמן יקבל התקף הלב, אין צריך כלל לחשוב עליו, דאיהו דאזיק אנפשיה, כמבואר בתוס' בסוכה דף כה ע"ב (ד"ה ובלכתך) דבטירדא דרשות מבעיא ליה ליתובי דעתיה ולהסיר מחשבת טירדתו. אבל אם יש חשש מפחד פתאום, יש לחשוש לכך, כי אין הקדוש ברוך הוא מעניש על דברים שנעשו מתוך פחד ואימה, כמבואר בעמק דבר (שמות ד ג) וינס משה מפניו, הוא פלא מאדונינו משה להיכן נס, ומאיזה מעמד הוא נס, אבל באמת היה שלא בישוב הדעת, אלא באשר התבהל פתאום ממראה עיניו, ונס כאשר ינוס איש מפני הנחש בטבע האדם בלי שום התבוננות על הדעת. והכא נמי כאן, אך מכל מקום אין צריך למסור נפשו, עבור כך. ויש להקשות דמצד אחד אמרינן ב"דף צא ע"א שהמבעית את חבירו פטור מדיני אדם משום דאיהו דאבעית אנפשיה, ובמשה רבינו אמרינן שהבהל פתאום, ולמה לא נאמר איהו דאבעית אנפשיה, וי"ל דהכל לפי הענין, וכפי שקבעו חז"ל, שהתוקע חבירו יכול הניזק ליתובי דעתיה, וכך גם באבל, משא"כ במשה רבינו בראותו פתאום נחש לעומתו, בזה לא היה למשה רבינו שליטה.

אבל

מה שיש מן התינוה הוא מהא שכתב הרן ז"ל בפרק
 לולב הגזול וכן הרשב"ה והראש"ד ז"ל דכדי להגלל שלא
 לעבור על מצות לית מחויב האדם ליתן את כל אשר לו
 והקב"ה הא' דין להלכה באר"ה ס"י תרנ"ז בהג"ה והוא פלג לפי
 הלענתו דהרי בשביל פ"ה שיעבור לה יניע א"י הא' זקק טעמ"י
 שנמשך אחר עבירת הללו זה כשרגיל בו ולא נשאר רק המימרח
 דרחמנא, ולמה לא נאמר דלא אמרה חורה דלא תאכל לא מרננו
 ולא נשכופין אותו וממילא לא יטרך ליתן כל ממנו כדי להפטר
 מן האונס, ויב לראות אם האנס רוצה לכוסה או לעבור על
 לית או לבטל מ"ע, או שיתן לו כל ממנו, מה יעשה הל"ה
 בשביל קיום מ"ע אין לריך לפור רק שנים בממונו, יטל המנה
 הל"ה עשה דוחה לית, ומוטב לעבור על לית כדי שיקיים המנה,
 וגם בלא"ה יש לתמוה הרבה על הא' הלכה דמחויב ליתן את
 כל אשר לו כדי להגלל מעבירת לית, שהוא נגד ברייתא מפורשת
 ברכות ס"ה ופסחים כ"ה דתנא ר"א אומר, אם נאמר בכל
 נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר
 בכל נפשך לא אם יש אדם שנופו הביב עליו יותר מממונו נאמר
 בכל נפשך יש שממונו הביב עליו יותר מנופו נאמר בכל מאדך.

עכ"ל, הרי דדוקא נבי ע"ן לריבין לנסור נפשו ונאדנו, ואם
 כדעת הר"ן ז"ל דבכל לאו דעלמא לריך ליתן כל ממנו, בע"ן
 ל"ל קרא כלל, ולא עוד דהרי חזין דבהרבה בנ"ה הביב עליהם
 ממנוס יותר מנופן, וכפי חז"ל בלדיקים בן הוא, דיעקב הבינו
 נכנס בסכנה כדי להילי פכים קטנים ששכה, וכיון דנפשו פשיטא
 דאין הייב לנסור בשביל שאר לאוין חוץ מע"ן ג"ע ושפ"ד למה
 י"ה מחויב לנסור כל ממנו שהביב אללו כנופו או עוד יותר
 מנופו, והוא תימא רכתא על הא' הלכה, שוב נזכרתי דלא על
 הר"ן ודעמ"י תלוותיה, לא דהלכה זו דאין לעבור על הללו בשביל
 הל"ה ממנו, היא הלכה רוחת בישראל, ע"י עירובין דף מ"ה
 ע"א אר"י א"ר וכן תנ"י בצרייתא, כותים שלרו על עירות ישרא'
 ח"ן יולחין עליהם בכלי ז"ין ואין מנהל"ן את השבת וכו' גדי"ה
 שכלו על עסקי ממון וכו' ובשבת פ' כל כתבי מנבואה, דבנפלה
 דליקה בשבת אסור לכבותה ולא להילי שום דבר מנפלינו לרה"ר,
 לא דהרמ"ה ז"ל בלוי"ה סוף סימן של"ד כתב בשם האחרונים דכל
 זאת בזמניהם, דלא היה סכנת נפשות אם לא יכבה הדליקה אבל עכשיו
 שחזו דרים בין האומות, דיש בזה סכנות נפשות לעמוד בחיבוק ידים בפני
 הדליקה, מותר ומלוה לכבות ע"י"ש, היולא לנו מה שאם נזכה צ"ב לשוב
 לתרץ אבותינו, מזהירים לנו שלא לכבות הדליקה שנפלה בעיר, לא
 לראות בחיבוק ידים שתי"ה כל העיר לשריפת אש, ואעפ"י שעני
 חשוב כמת והחורה אמרה ותי בהם, לא נחיר איסור כיבוי
 בשביל הל"ה ביהו והונו ובשביל הל"ה כל העיר, והוא תימא
 רכתא בעיני, וקותר למה דאמרה חורה בכל מאדך דוקא בע"ן,
 הרי דהשוה הכתוב נפשו למאודה, דכל מקום שאינו ביהרג ועל
 יעבות, היה דא"ו מלוה לנסור כל הונו, עד שיבי מושלך החולה,
 ולא עוד שידועה דדבר זה פוגע גם בנפשות ועניות מעביר גם
 על דעת קונו כמו שאמרו חז"ל.

אבל

חוק מכל זה, גם נולד אחר יש לי תימא רכתא על הא'
 דינה דאסור לכבות את הדליקה בשבת, והנה הרמב"ם
 בפ"ה נישאית ה"ד כתב חז"ל: "ואעפ"י אם עבר בלונס אין
 מלקין ואין ממיתין אותו שאין מלקין וממיתין לא לעובר מרננו
 ובעדים והתראה שני וכו' ומפי השמועה למדו "ההוא" ולא חנוס
 ולא מוטעה ומה אם בעכו"ם שהוא חמורה מן הכל העובר
 אותה בלונס אינו חייב ברת ואינו לריך לומר מיתת בית דין
 ק"ו לשאר מצוות האמורות בתורה וכו', ובעריות כתיב ולנערה
 לא תעשו דבר וכו' עכ"ל, והנה הרמב"ם לא חש להא דכתב
 הרמ"ך מוכח בכ"מ שם נחלק בין ברת למיתת ב"ד, ופלה על
 הכ"מ ז"ל דמחכיית לא ירד לדעת הרמב"ם בזה דהרמב"ם ודאי
 מודה דלא מטעם דלא קיבל אהות פטור דא"כ ק"ו שלו פריכה
 דשאני ע"ן דכל שאנס בדבר לא עבד כלום שכרי לא קיבל
 אהותה ולא עוד לא דלמה ל"י לרמב"ם להביא דרשה דהוא
 לנישועתא חנוס, אם נאמר דכל שלא קיבל אהותו פטור, לא ודאי דכל
 שעפ"י בעדים והתראה חייב על המעשה אשילו לא קיבל אהות כל
 דדברים שבכל לא הוו דברים, ולכן אין לפטרו לא מטעם חנוס, דאין
 ר"ן בעיין כדי לחייב, וכל שהוא חנוס אע"פ שהיה חייב לנסור
 נפשו לא עבר בזה רק על עשה דונקדשתיה, אבל הללו דע"ן לא
 עבר, ולכן יליף מזה גם לרולה דכל שאנס במעשיו לא
 נהרג עליו, ומה שיש בזה מן התינוה ממה שפסק הרמב"ם
 בהלכ"י ע"ן פ"ג ה"ו דהעובד מאלהבה או מיראה דפטור וכר"ב
 בסנהדרין ס"ה ע"ב, הארכתי בזה במ"א, ואכ"מ.

אבל

היולא מפורש מתוך דברי הרמב"ם דכל שעובר נגד
 רלונו רק מחמת חנוס פטור, וא"כ פשיטא לי דה"ה
 מחמת חנוס ממון הדין בן דמ"ה, הל"ה אין כאן ר"ן לעבור
 ואי דמחויב ליתן כל ממנו כדי שלא יעבור, הל"ה נפשו נמי
 מחויב ליתן, לא בכל זאת אם עבר ולא מסר נפשו פטור משום
 דר"ן בעיין וליכא, א"כ היה מי שאינו יכול לפמוד על עלמו

לנסור כל הונו נמי לאו בר"ן עובד לא מחמת חנוס דממונו
 ולמה י"ה חייב, ושר"ה ריב"ש ז"ל ס"י שפ"ו מוכח במל"מ שם,
 האריך הרבה להוכיח דלונס ממון לאו חנוס מקרי, ולא מלאתי
 בכל ראיותיו הכרע לא ממה שהביא הא' ברייתא דעירובין
 ה"ל, ולא ידעתי איך יפרש הוא ז"ל הא' דרמב"ם ש"כ, דכל
 שאין כאן ר"ן אינו חייב בע"ן וה"ה ברולה, ובכתי כיון דמחויב
 לנסור נפשו ולא יעבור, מה לי אם עבר מחמת חנוס נפשות
 ומה לי מחמת חנוס ממון, ופלה לראתי עוד כי דרין עדדים
 שאמרו לונסין סי"ו בכמוכות דף י"ה ע"ב מחלק שם הש"ס בין
 אמרו לונסין מחמת ממון לבין מחמת נפשות, והרמב"ם בפ"ג
 מהלכ"י עדות כתב סתם דאם אין חתימתם י"אה ממוקם אחר
 כאמין לומר חנוסים או מוטעים היינו, ואינו מחלק בין מחמת
 נפשות למחמת ממון, לא שהנמ"י ל"ן תשובות לרמב"ם אשר
 שם מחלק בזה אבל נ"מ הדבר לפלה בעיני שבהבדור ד החזקה
 השמיעה, כללל של דבר ע"ן זה ע"ג כדי לבררה ואני לה באתי
 לא לעורר כי הדבר קשה לאמרו שמחויב האדם להשאר הוא
 וביתו בערוס ובחוסר כל ולא יל"ל את אשר לו בעבירת לאו,
 וע"ן בחוס' כמוכות ל"ג ע"ב ד"ה חילמ"י נגדוה לחמו"ע הוו
 פלתי לגמור, שהקשו וה"ה כשהול"חו את ר"ע אמר וכו' משמע
 דבכל נפשך מיירי אשילו ה"ו מייסרין את האדם ביסורין קשין
 וכש"כ לנגודי, עכ"ל ובהנהות מהר"י יעב"ן כתב ע"ן, דסריקת
 בשרו הכאה שיש לו קלבה היא, שהרי הול"חו להריגה, אבל נגודי
 שאמר רב הוא הכאה שאין לו קלבה, וזה דבר שא"א לעמוד בו
 ע"י"ש, וא"כ עניות תמידית כל ימיו שהוא יסורין שאין לו קלבה
 הוא קשה הרבה יותר מנשילת נשמה, ולכן אינו אומר שהאי
 מלתא לאו דרך כלל נאמ"ה, דלונס ממון לאו חנוס הוא, דודאי
 מי שהוא איב בריא וחלוס ונללכתו בידו לפרנס את עלמו ואת
 צ"ב, אם יקחנהו כל ממנו אין בזה לא לער הפסד ממון, אבל
 אינו דומה לפק"י אבל איש הלוח או חולה וכל כס"ם פרסמו

דף ז, אות יד. יש לחקור אם גנבו מאדם כל רכושו, באופן שהגנב נמצא אחר הגנבה בספק פקינ משום עוני, ואין לו עצה להוציא רכושו מהגנב רק עיי שימסור אותו למלכות ויתפסו את הגנב ויחזרו לו רכושו, ויש ספק שבעת תפיסתו יתרגו את הגנב, אם יש להגנב דין רודף שמתיר להרגו עיי גרם, ואפילו בעצמו אתיל שגם בספק פקינ יש לו דין רודף, וכעייז יש להסתפק בהא דמבואר בב"מ סב, בשנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של פים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב כר עד שבא ריע ולימד והי אחיך עמן חיך קודמין, ונראה מצד הסברא שאם מי שאין לו מים תפס הקיתון של מים מיד חבירו, בוודאי שסצר הדין של חיך קודמין, מותר לו לקחת בחורה המים שלו אע"פ שעייז ימות חבירו, ואולי יש לו גם דין רודף שמתיר להצילו בנפשו ראה בשטמ"ק שם, ומקום ספק הגיל הוא שאולי דין רודף הוא רק ברובה להרגו, אבל בגרם וספק פקינ של הנרדף לא הותר דמו של רודף, ומצד השני הספק אולי בכה"ג שיעשה עיי אחרים כמו שנתבאר לעיל הרי הוא רק בכלל גרם למיתה והדבר אינו ודאי רק ספק אולי מותר בכה"ג.

(ובשטמ"ק בשם רמ"ך: חטפו אחד מחבירו ושתה חבירו מת על ידו, חייב בדיני שמים, כן נראה דמאי חזית דמא דידך טומק ספי, ע"כ ונראה דקמ"ל אע"פ שגרם לו מיתה לאחר זמן ובשעה שחטפו עדיין לא הי' פקינ אצל חבירו מימ כיון שהוא גרם לזה חייב בדיני שמים).

והנה עיקר הדבר זה שהגנב יהי' עליו עדיין שם רודף משום שהעוני של הנרדף הוא כמיתה עיי בב"ק ק"ט, כל הגזול את חבירו שות פרוטה כאלו נוטל נשמתו, וכי התני' בי"מ נז: ד"ה זה בנופו, פ"י משום דלפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות, ולפ"ז י"ל דזוקא באופן כזה שהוא רעב, [ואפילו בכה"ג אין הכרח שיש לו דין רוצח רק כאלו נוטל נשמתו וגזול הוא, ועיי' ב"ק כז: בדין עבד איניש דינא לנפשיה] אבל סתם עוני שאפ"ל להגנב לחזור על התחיים אין לו לגנב דין רודף והתירו עובר משום לא תרצח, והרי כ"י הפוסקים הראב"ד והר"ן מוכח בש"ע א"ח ס"י תרנ"ז ויריד ס"י קנ"ז ס"א שלעבור על לית צריך לתת אפילו כל ממונו, ויש חולקים על זה עיי'ש בנ"כ ובשו"ת הריב"ש ס"י שפ"ז כ"י שכן הדין אפילו בלית בשוא"ת, ובפרמ"ג ואחרונים שם נסתפקו בזה, וראה תוס' ב"ב ז: ד"ה לפי, ובש"ע א"ח ס"י שכ"ס ס"ז שבזה"ל אפילו בא על עסקי ממון מחללין שאם לא יניחנו ישראל כ"י יתרגו וכו', והיו עסקי נפשיות, ובמג"א שם הקשה דיניתו ליקח ממונו ולא יחלל שבת, ות"י שאין אדם מעמיד עצמו

על ממונו, חיישינן שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג עיי'ש ובגורת ארי יומא פה: וש"מ ח"ד ס"י מ"ב, ותוס' יומא פה: ד"ה ולפקה, משום דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתה ישראל, ע"כ.

ולפ"ז בניד אם נאמר שיש בזה לאו דלא תרצח הרי צריך לוותר על כל ממונו, ובש"ע הגבורים ב"ב פ"ג מחמיר מאד שבאיסור תורה אין להקל ואפי' בחשש סכ"ג וכבר תמה עיי' בארחות חיים שם, ובתוס' סנהדרין כז, ד"ה משרבו וביאו מהירושלמי שהתירו איסורא דאדרייתא של חרישה וזריעה בשביעית משום חיי נפש שהוא המלך מס ואין להם מה יסרענו ומתים בתפיסת המלך, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין בקונטרס אחרון אות לד כ"י שהתירו לחרוש גם לעשירים, והיינו משום כיסופא דעניים, ונראה כוונתו משום שסתמא קני ומשמע דלא פליג בין עניים לעשירים והטעם משום שיש חשש שהעניים יתביישו לחרוש אם העשירים לא יחרשו, לכן התירו לכריע מכיון שמתוך בזה ספק פקינ לעניים זה חידוש גדול, ועיי' בגליוני השי"ס לרי"ע שבת כב, מ"ש על דברי הר"ן שם שביאר ש"י הבהיג שם דנוקא דרביים כסכ"ג חשיב עיי'ש, ומצינו שהי"ל החמירו שאסור להציל עצמו במטון חבירו אף במקום דאיכא פיקוח נפשיות, ראה ירושלמי שבת פ"ד ה"ד ועיי' פ"ב ה"ב (ועיי'ש בכה"מ): לא סוף דבר באמר לו הרוג את פלוני אלא אפילו אמר לו חטוס את פלוני

(ואו אניתך אסור להציל עצמו במטון חבירו, פ"מ), ועיי' כתובות יט, רמ"א עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יתרגו ואל יחתמו שקר, ובשטמ"ק בשם בריתא חיצונית ג' דברים אין עומדין בפני פקינ עיי' ג"ע ושפ"ד ר"מ אומר אף על הגזל, ורש"י ב"ק ס: ד"ה ויצילה, דאפילו במקום פקינ אסור להציל עצמו במטון חבירו, וכ"כ בשטמ"ק ב"ק פ, ומדברי התוס' ב"ק נג: מבואר דמתיר להציל עצמו במטון חבירו רק בצריך לשלם, וכ"כ השטמ"ק ב"ק ק"ז בשם הראב"ד, וכ"כ הרמ"ה בסנהדרין עד, דמתיר להציל א"ע במטון חבירו רק צריך לשלם, וכ"כ הרא"ש שם ועיי' קדושין ה: מדאורייתא חיובי מחייבת לאצילן וכ"ה בסנהדרין עג, וראה בהגהות רצחיה יומא פג: ועיי' מאירי בקידושין שם וב"ק ס: וק"ו, ובשו"ת הרשב"א ח"ד ס"י י"ז כ"י דבמקום פקינ מותר להציל עצמו במטון של חבירו על מנת לשלם, דאלו הי' חבירו כאן הי' מצוה לתת לו, ממילא אין גזל, ובגליוני השי"ס לרי"ע ב"ק ס: כ"י לבאר סברת הרשב"א משום שפסקינ' היו ביד כוסינ' לתת לו ומבואר בב"ק כה, נעשה ידה כשליח ביד הוא עצמו כופתו.

ואין לפתור חקירות הגיל מהא דמפריש בקרא אם זרחה השמש עליו דמים לו, כפי כל הפירושים בפנים אות יד, אם ברור לו שלא בא לשם נפשות רק לשם ממון אסור להרגו, והרי ששכחת לה גם כבא לשם ממון שיקח כל ממונו ושוב יש ספק פקינ כנ"ל ומיכח דאפילו בכה"ג אסור, ד"ל דשם מיידי באופן שיש עדים ויוכל אחיכ להתבע בב"ד ויקח ממנו בחורה את ממונו (ראה בפנים אות טו) או דמיידי באופן שאין כרוך בזה ספק פקינ עיי' שיקחו כל ממונו, לכן אסור להרגו ואם הרגו נהרג עליו, אבל באופן הגיל אין ראיה, וראה בפנים אות ר' מ"ש שמוסר ממונו של חבירו יש לו דין רודף, משום שיכול לבא לידי נפשות, ומ"ש בפנים שמדברי רב הונא בירושלמי נראה שאפילו בכה"ג אם הרגו פטור, אבל אינו מותר להרגו לכתחילה והדבר צ"ע.

(הרי"ם פירוטינסקי העיר מלשון הרשב"א ב"ק כג, דאם אשו משום חציו הוי רודף ומיכח דאם משום ממונו לא הוי ליה דין רודף וצ"ע מספור, ועיי' במנ"ח מצוה ת"ד), והנה בחקירה הראשונה מסתבר שכונן שביד של ישראל אין ידם תקיפה, מותר להודיע למלכות, (ראה

בתרי"ש משפטים פ"א—כח: בזמן שאין הגזול חושש לשופטי ישראל גזבין החוב בשופטי גוים), כי באופן אחר, אם הגנבים ידעו שלא יודיעו למלכות תמלא הארץ חטס ורצח, ולכן אם בזמן ששוטרים מהמלכות ירצו לתפסו והוא יתמסר להם הרי אין סכנה של מיתה, רק באופן שירצח לברוח או יולד הספק של סכנת מיתה, אי"כ הרי הוא גורם מיתה לעצמו, ואין סברא לומר שיש איסור על הגנב להודיע להמשטרה כמנהג המדינה, אולם אם מותר לכתחלה להגנב בעצמו להוציא ממונו באופן שיהרגו בזה צ"ע, וראה גיטין ז, בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות וכו',

ועיי' בסמ"ע ח"מ ס"י שפ"ח סק"ז מ"ש מתשובת מיימוני ספר גזיקין ס"י יד, על אחד שרצה לתפוס את חבירו ולהכריחו למשפט מתוך שלא רצה להניח לתפוס עצמו הכות והרגו השופט, ודן מהרי"ם על התובע דין רוצח, ועיי' בתשובת מהרי"ו ס"י ק"א, ובש"ע שם ס"ק כז וב"ק ק"ו, לענין מסור ובראיש שם פ"י ס"י כז לענין הגיל, ובנ"כ בח"מ ס"י שפ"ח וצ"ע.